

اللهم حمِّلنا الحرام

اصل قانونی بودن جرم و مجازات

تألیف : جعفر ارجمند دانش

عضو هیات علمی دانشگاه و وکیل دادگستری

www.ketab.ir

ارجمند دانش ، ۱۳۴۹ -
اصل قانونی بودن جرم و مجازات / تالیف جعفر ارجمند دانش .
تبریز : تازه های طب ، ۱۳۸۳ .
۱۴۴ ص .

ISBN : 9649560025 ریال ۲۰۰۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا .
کتابنامه : ص . ۱۴۰ - ۱۴۴ ، همچنین به صورت زیر نویس .
۱- قانون کیفری - ایران . ۲- حقوق جزا - ایران . الف - ایران .
قوانین و احکام . ب . عنوان .
۶ الف ۳۶ الف / ۳۸۰۰ / KMH ۳۴۵/۵۵
کتابخانه ملی ایران ۳۴۶۴۰ - ۸۳م

انتشارات تازه های طب

نام کتاب : اصل قانونی بودن جرم و مجازات

مؤلف : جعفر ارجمند دانش

ناشر : تازه های طب

قطع و تعداد صفحه : وزیری / ۱۴۴ صفحه

سال و نوبت چاپ : ۱۳۸۳ / اول

لیتوگرافی : مجید گرافیک

چاپ : افست جمالی

صحافی : کتیبه

قیمت : ۲۰۰۰۰ ریال

۹۶۴-۹۵۶۰۰-۲-۵

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	فصل اول : کلیات
۷	بخش اول : تعریف جرم در حقوق جزائی
۷	۱- تعریف جرم در شریعت اسلام
۸	۲- تعریف جرم بر اساس حقوق موضوعه ایران
۹	۳- تعریف جرم در حقوق خارجی
۱۳	الف - تعریف قانونی
۲۰	ب - تعریف سیاسی
۲۱	ج - تعریف جامعه‌شناسی
۲۴	د - تعریف روان‌پزشکی و روان‌شناختی
۲۶	بخش دوم : تقسیم‌بندی جرائم از لحاظ عناصر تشکیل دهنده
۲۶	مبحث اول : تقسیم‌بندی جرائم از لحاظ شدت و ضعف مجازات قانونی
۲۶	مبحث دوم : تقسیم‌بندی جرائم از حیث طبیعت جرم
۲۷	الف : جرائم عمومی
۲۷	ب - جرائم نظامی
۲۷	ج - جرائم سیاسی
۲۸	مبحث سوم : تقسیم‌بندی جرائم از حیث عنصر مادی جرم
۲۸	الف - تقسیم‌بندی از نظر طول زمان ارتکاب جرم
۲۹	ب - تقسیم‌بندی از نظر نتیجه اجرای جرم
۳۰	ج - تقسیم‌بندی از لحاظ کیفیت احراز وقوع مادی جرم

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۳۰	مبحث چهارم : تقسیم‌بندی جرائم به اعتبار عنصر معنوی و روانی و اخلاقی	
۳۰	الف - جرائم عمدی	
۳۰	ب - جرائم غیرعمدی	
۳۲	بخش سوم : تعریف مجازات از دیدگاه‌های علوم کیفری	
۳۲	مبحث اول : اهداف وضع کیفر	
۳۲	الف - هدف اصلی از برقراری کیفر در جامعه	
۳۳	ب = اهداف اختصاصی از کیفرها در جامعه	
۳۳	۱- اصلاح بزهکار	
۳۳	۲- حمایت جامعه از دو طریق	
۳۳	۳- ارباب بزهکار	
۳۴	۴- ارباب دیگران	
۳۴	۵- جلب رضایت مجنی‌علیه	
۳۴	مبحث دوم : تقسیم‌بندی مجازاتها بر حسب قوانین موضوعه	
۳۶	مبحث سوم : اصول و ویژگیهای مجازاتها	
۳۶	۱- اصل قانونی بودن مجازاتها	
۴۰	۲- اصل تساوی مجازاتها	
۴۱	الف - تساوی افراد در قبال حدود در حقوق جزای اسلامی	
۴۲	ب - کیفرهای تعزیری بر اساس استحقاق و ضرورت	
۴۳	۳- اصل مسئولیت کیفری و مشخص بودن مجازاتها	
۴۴	۴- ویژگی قطعی بودن مجازاتها و اجرای آن	
۴۴	۵- ویژگی اعمال کیفر در قبال رفتار مجرمانه	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۶	فصل دوم : عناصر متشکله جرم
۴۷	بخش اول : عناصر مادی جرم
۴۷	الف - فعل
۴۷	ب - ترک فعل
۴۷	ج - جرم ناشی از ترک فعل
۴۷	مبحث اول : مراحل ارتکاب عناصر مادی جرم
۴۸	الف - قصد ارتکاب جرم
۴۸	ب - تهیه مقدمات جرم
۴۸	ج - شروع به اجرای جرم
۴۸	مبحث دوم : عقاید مطروحه در خصوص شروع به جرم
۴۸	الف - عقیده موضوعی
۴۹	ب - عقیده شخصی
۴۹	ج - عقیده مختلط
۵۰	بخش دوم : عنصر معنوی جرم
۵۰	الف - جرائم عمدی
۵۱	ب - جرائم غیر عمدی
۵۲	بخش سوم : عنصر قانونی جرم
۵۳	فصل سوم : اصل قانونی بودن جرم و مجازات در حقوق موضوعه
۵۳	مبحث اول : بررسی تاریخی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

- مبحث دوم : تبیین حدود اصل قانونی بودن جرم و مجازات ۵۹
- مبحث سوم : اصل قانونی بودن جرم و مجازات در قوانین ایران ۶۱
- فصل چهارم : چگونگی اجرای اصل قانونی بودن جرم و مجازات در شریعت اسلامی ۶۸**
- مبحث اول : اصل « قانونی بودن جرم و مجازات » از چه زمانی به وجود آمده است ؟ ۶۸
- مبحث دوم : چگونگی اجرای این اصل در شریعت اسلامی ۶۸
- بخش اول : اصل « قانونی بودن جرم و مجازات » در جرایم حدود ۶۹
- بخش دوم : اصل « قانونی بودن جرم و مجازات » در جرایم قصاص ۷۳
- و دیات
- بخش سوم : اصل « قانونی بودن جرم و مجازات » در جرایم تعزیری ۷۸
- بخش چهارم : چگونگی اجرای اصل قانونی بودن جرم و مجازات در ۷۹
- قوانین عرفی
- مبحث سوم : مقایسه شریعت اسلامی و قانون عرفی در این اصل ۷۹
- الف - از نظر تاریخ اجرای اصل ۸۲
- ب - از نظر اجرا به طور عموم ۸۳
- ج - از نظر جرم ۸۴
- د - از نظر مجازات ۸۵
- فصل پنجم : دلایل اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها در اسلام ۸۸**
- مبحث اول : جرم از نظر اسلام ۸۹
- مبحث دوم : مجازات از نظر اسلام ۹۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹۱	مبحث سوّم : انواع مجازات در اسلام
۹۳	مبحث چهارم : ادله قرآنی
۹۶	مبحث پنجم : احادیث و روایات
۱۰۰	فصل ششم : نتایج قانونی بودن جرم و مجازات
۱۰۰	بخش اوّل : تفسیر قوانین کیفری
۱۰۱	مبحث اوّل : انواع تفسیر از نظر مرجع تفسیر کننده
۱۰۱	الف - تفسیر قانونی
۱۰۱	ب - تفسیر قضایی
۱۰۱	ج - تفسیر شخصی
۱۰۱	مبحث دوّم : انواع تفسیر از حیث روش تفسیر
۱۰۱	الف - تفسیر مضیق
۱۰۴	ب - تفسیر منطقی
۱۰۶	ج - تفسیر موسّع
۱۰۷	د - تفسیر قیاسی
۱۰۸	بخش دوّم : قلمرو قوانین جزایی در زمان یا عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری
۱۱۳	مبحث اوّل : استثنائات عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی
۱۱۳	الف - در قوانین تفسیری
۱۱۳	ب - در قوانین ماهیتی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱۴	اول : قانون خفیف
۱۱۴	دوم : قانون جرم‌زدا
۱۱۴	سوم : قانون مساعد به نفع متهم
۱۱۵	ج - در قوانین شکلی
۱۱۶	بخش سوم : قلمرو قوانین جزایی در مکان
۱۱۶	مبحث اول : اصل سرزمینی بودن قوانین جزایی
۱۱۷	مبحث دوم : اصل شخصی بودن قوانین جزایی
۱۱۸	مبحث سوم : استثنائات قلمرو قوانین کیفری در مکان
۱۲۰	فصل هفتم : مزایا و معایب اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها
۱۲۰	بخش اول : مزایا و معایب اصل قانونی بودن
۱۲۰	الف - ضرورت وجود این اصل از نظر منطقی
۱۲۱	ب - لزوم وجود این اصل جهت تضمین حقوق و آزادیهای فردی
۱۲۲	ج - تفکیک وظایف قوه مقننه و قضائیه از همدیگر
۱۲۳	بند دوم : معایب
۱۲۴	الف - معایب ارائه شده توسط مکتب پوزیتیویست (تحقیقی)
۱۲۵	ب - ایرادات دولتهای استبدادی قرن بیستم به اصل قانونی بودن
	فصل هشتم : نظریات اداره حقوقی دادگستری در زمینه اصل قانونی بودن
	جرائم و مجازاتها
۱۲۶	نتیجه‌گیری
۱۴۰	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه :

در ارائه تعریفی از اصل قانونی بودن جرم و مجازات می‌توان این گونه مقرر داشت که فعل و ترک فعل انسان هر قدر هم ناپسند باشد فقط در صورتی جرم است و مجازات بر آن تعلق می‌گیرد که در قانون پیش‌بینی شده باشد البته این اصل دارای مزایا و نتایج فراوانی است .

بی‌شک اصل قانونی بودن جرم و مجازات از دستاوردهای مهم حقوق بشر طی دو قرن اخیر در جهان امروز به شمار می‌رود و یکی از پایه‌ای‌ترین و گرانسنگ‌ترین اصل عمومی حاکم بر حقوق جزا و فی الواقع « بسم الله » حقوق جزاست .

این اصل تضمین‌کننده حقوق و آزادیهای فردی بشر می‌باشد ، چرا که در پناه آن ، افراد حدود و ثغور اعمال خود را می‌شناسند و به این امر آگاه می‌گردند که مجازند چه اعمالی را انجام دهند و چه اعمالی را باید ترک کنند ، پس اگر اینگونه عمل نکنند مسئولیت کیفری بر آنها بار خواهد شد .

البته در قدیم‌الایام این اصل شناخته شده نبوده و به صراحت پیش‌بینی نشده بوده است . در قرون وسطا که فرمان پادشاهان ، جرایم و مجازاتها را تعیین می‌کرد و به نحوی می‌شود گفت که اصل فوق‌الذکر مورد توجه قرار گرفته ، اما راه قیاس در امور کیفری باز بوده و قضات در عمل فراتر از فرمان پادشاهان ، احکام خودسرانه صادر می‌کردند . می‌دانیم که دوره کلیسای اروپا نیز از موازین یکدست و هماهنگی پیروی نمی‌کرد و فلاسفه قرن هیجدهم را به نظام خشونت بار و خودسرانه مجازاتها معترض ساخت و عقاید کسانی چون منتسکیو ، رسو و بکاریا رخ می‌نماید .

یکی از حقوقدانان در این باره می‌نویسد :

« بکاریا بر قانونمندی و قانونگرایی در حقوق کیفری در همه ابعاد آن تأکید نهاده است . از دیدگاه بکاریا و اصول مکتب کلاسیک ، مقوله‌ی جرم و مجازات‌ها مرکز ثقل حقوق را تشکیل می‌داد و از این رو بود که وی برای رعایت قواعد دقیق و روشن در خصوص چگونگی وضع و اعمال مجازات‌های قانونی اهمیتی خاص قائل بود »^۱ .

عقاید بکاریا بود که اذهان را به طرف این اصل اساسی حقوق جزا سوق داد و نظر قانونگذاران و دانشمندان علم حقوق را به آن معطوف داشت . بکاریا با کوششی که در فضای خفقان و هولناک عصر خویش نمود ، این چنین اصولی را پایه‌ریزی کرد تا نوع بشر را در مقابل مجازات‌های دلخواه حاکمان یاری کند . پس از تلاش بکاریا برای نخستین بار این اصل در اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه ۱۷۸۹ مطرح گشت ، حتی قبل از بکاریا فیلسوف دیگری به اسم منتسکیو ، هر چند به صراحت این اصل را در آثار خود ذکر نکرده است اما با آوردن این مطلب که قانون سدی خواهد بود در مقابل خودکامگی و خودسری قضات کیفری انگیزه بررسی عمیق‌تر را برای هم‌عصران خود به وجود آورد .

لیکن در نظام حقوقی اسلام از بدو پیدایش این دین ، مجاز بودن اعمال معروف انسانی مورد پذیرش فقهاء اسلام بوده و از مصادیق « اصالة الاباحه » شمرده‌اند . یعنی انجام کلیه اعمال مباح و مجاز است ، مگر این که شارع اسلام آن را نهی کرده است و آن را تحت عنوان « قبح عقاب بلا بیان » پذیرفته است . وجود نص صریح برای جرم دانستن عملی را مکتبهای کیفری به عنصر قانونی تعبیر کرده‌اند و دانشمندانی که از عقاید

^۱ - گودرز افتخار جهرمی ، اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و تحولات آن ، مجله تحقیقات حقوقی ، شماره ۲۶ و ۲۷ ، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی تهران ، ۱۳۷۸ ، ص ۸۱ .

دموکراتیک بهره‌مند بوده‌اند این اصل را مورد توجه خاص قرار داده‌اند. مضاف بر آن آزادی بشر مطلبی نیست که نیاز به توضیح داشته باشد و اصل مذکور برای تضمین آزادی‌های فردی و مصالح اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین برای تضمین هر چه بیشتر این آزادی است که قانونگذار عملی را امر یا نهی می‌کند و تا وقتی که به این ترتیب عمل نکرده است، اعمال انسانها مجاز و غیرقابل مجازات می‌باشد خلاصه اینکه «اثبات هیچ جرمی بدون قانون ممکن نیست و همچنین اجرای هیچ مجازاتی بدون قانون ممکن نیست».